

AHMED VEFİK PAŞA KÜTÜPHANESİ

Ord. Prof. Dr. Süheyl ÜNVER

Ahmed Vefik Paşa geçen asrın yetiştirdiği devlet, idare ve bilim adamlarının en başında gelenlerinden mühim bir şahsiyet. Her vesileyle ondan bahsedilmekte. Demek ki insanlar «ebedi» diye vasıflandırdığımız âleme göçtükten sonra da eserleri ve hatıraları nisbetin de yaşıyor, hatta yaş bile alıyor. 2 Nisan 1891 de edebiyen hayatından ayrılan cesedi Rumeli Hisarının âsüde bir kögesine gömüleli 1967 yılına göre 76 sene oluyor (1).

Demek ki o bu sene aramızda 76, ıncı hatıra senesini sürüyor.

Ahmed Vefik Paşa, devlet adamı, iki defa saldıria' zam olmuş. Vali, en çok nam bıraktığı yer Bursa. 16 lisan bilen bilim adamı, Lehçe-i Osmanî namında meşhur lugatı ve diğer yayınları meydanda. Zamanının

(1) 1966'da 75 ,inci ölüm yılında Türk Dil Kurumu'nun Lehçe-i Osmanî'sini kutlamasını istemiştim. 1937'de de Türk Tarih Kurumu'nun 150'nci doğum yılını tesid etmesini dilerim.

en kültürlü Ve en çok okuyanı, şimdi bahis mevzuumuz olacak değerli ve mutlaka karıştırdığı ve okuduğu seçkin eserlerle' dolu kütüphanesi. Nükteli konuşan ve pek çok hususiyetleri olan cemiyet adamı. Her sahadada hizmetleri çok. Bütün bunlara muhtelif yazarlar tarafından temas edilmiştir. Bu arada kütüphanesi ve içindcklierden, en yeni ve mükemmel olarak Fevziye Abdullah Tansel bahsediyor. (2).

Biz bu yazımızda bu bahsin teferruatına temas edeceğiz.

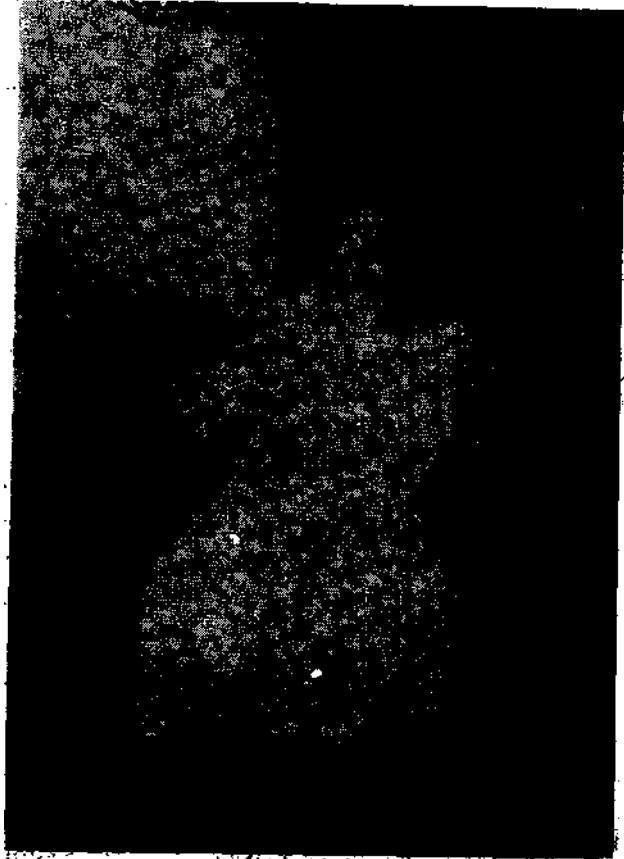
Herkesçe bilindiği üzere Ahmet Vefik Paşa Rumeli Hisarında Fatih Kulesi dış yanında otururdu. Onun penceresinden Boğaz'nı yarısından fazlası gözle fethedilir. Ruhnuvaz, lâtif ve zarif bir yamacın düzlüğünde bir ahşab köşkü varmış. Şeklini bilmiyoruz. Resimlerine

(2) Fevziye Abdullah Tansel «Ahmed Verik Paşanın şahsiyetinin teşekkülü, Hususî hayatı ve muhtelif karakterleri,» Belleten, No, 113.1965.

de sahip değiliz. Yalnız şahane boğazın biraz da yarısını alan muazzam kısmını gören şahinşininin bir köşesinden anlıyoruz ki herhalde aşı (kırmızı) boyalı bir bina. Hâla da bir ormanı andıran güzel bahçesinin, yine her tarafı gibi boğaz'a Fatih Kulesi öncüsü gibi hakim ön tarafında bugün de mevcut kargir ve devrinin Frenk usulünde bir kütüphane binası. Çok özenildiği belli. İtinâlı bir plânı var. Ona göre de süslü ve yazılı duvarları ve aralarındaki raflarda beş binden fazla kitap,

mecmua ve saire. Her tarafı dolu. Bir mütefekkiye lâyık bir huzur köşesi. İnsanlardan uzak, tabiatın güzelliği içinde, sakin bir yer. Ruhunu dâima zindeleştiren, eşi nadir bulunur bir âlem içinde. Bir süslü kafes gibi güzel. Kuşu da Ahmet Vefik Paşa.

Bu güzel ve zamanı idare adamlarının anlayışsızlığından muhafaza edilemeyen bilim yuvasının bugün yeni sâhiblerinin titizlikle muhafaza ettikleri zarfı bir tesellimiz olarak dur-

**Ahmed Vefik Paşa
son senelerinde
kütüphanesinde**

makta. Fakat mazrufu yok. Nerede?

— Norveç'in başşehri Oslo'da deniyor. Biz oradan bunları sorduk. Fakat müsbet cevap gelmedi.

Ahmed Vefik Paşa 1891 de vefat edince ailesine maddî sıkıntılarını hafifletecek bir varidat menbaı bırakmamıştır. O kadar ki hizmetlerini adeta inkâr durumunda, devrinin Padişahı bu yetişmiş âlim zâtı ihtiyar hâlinde maddî darlık içinde bile bırakmıştır. Yeni hususî tercümei halinde ve onun fıkraları arasından öğreniliyor (2a) O devrin menküp devlet adamlarında görüldüğü gibi, ne varsa satıp savuyor ve bir sürü borca giriyor.

Aile de bu maddi ıztıraptan göz açıp kitaplarını millete devri biraz da haklı olarak düşünemiyor. Hem o zaman kütüphane kurmağa teşvik, bunları bir yerde adına tesise devrin şahsî menfaatli kötü siyaseti peşinde olanların kafası hakim değil.

Bu vaziyet karşısında aile şunu düşünüyor: Onlarla münasebeti olan devrin hariciye nezareti umumî kâtibi Münir beye müracaat ediyorlar. O da Abdülhamid'e baş vuruyor. Onun (2a) FA Tansel. Adı geçen makale

emriyle bütün kitapların Fransızca bir fihristini hazırlıyor. Zira kitapların büyük bir ekseriyeti Garp dillerindedir. Bunlar XIX. uncu asrın yayınlarından ve belki dünya yüzünde tek nüshası bile yok. Amma Ahmed Vefik Paşa'da var. Bu cihetle kitaplar yalnız adetçe değil ilim ve fenleri noktasından da nadir ve hatta kıymetli.

68x100 ebadında kalın bez yaz ve birinci hamur kâğıda 1/8 olmak üzere bir katalogu hazırlanıp 314 büyük sahifede, numarası tahtında, başta Türk harfleriyle isimleri ve sonra Fransızca izahlariyle nefis bir surette basılıyor. Satışta dikkati çeksin diye memleketimizin, Şark ve Garp'ın kitaplara meraklı zevat ve makamlarına her halde yollanıyor. Zira müzayedelerine kolaylık olmak için hazırlanmış bir fihrist. Fakat her zaman istifadeye lâyık bir katalog. İyi tertib edilmiş. Bir nüshasını sahaflardaki yaymacılardan Tıp Fakültesi Profesörlerinden Dr. Osamn Saka değerini vererek almış.

İşte bu nüshayı 24/XI/1962 de gördüm. Günlerle bende kaldı, inceledim. Fransızca önsözün Türkçesini birlikte okuyalım :

AHMED VEFİK PAŞA KÜTÜPHANESİ HAKKINDA ÖNSÖZ

Eski sadrazam, merhum Ahmet Vefik Paşa'nın kütüphanesi yalnız Türkiye'de değil, her kütüphanesi ve her kitap seveni olan memleketlerde de, meraklılar tarafından bir hayli tanınır. Bu yüzden, bu kataloğu güzel kitapları seven ve takdir edenlerin merak ve alâkasına tavsiye etmek lüzumsuzdur.

Ahmed Vefik Paşa, kitap sahibi olmadan evvel dahi kitapları severdi. Onları satın almadığı bir devirde dahi onlarla ünsiyet peyda etmişti. Uzun zaman edebiyatla uğraşarak kendim bir kitap seven olarak yetiştirmişti. Böylece, şahsı için bir koleksiyon kurma vakti gelince, arzu ettiği kitapları elde etmek için bilgisini ve edebî zevkini kullanarak, uzun süreden beri hazırladığı bu tasavvuru fiiliyata geçirdi.

Bütün garbı ve şarkı tarayarak, en zengin «Cabinets d'Amateurs»lerin bile gıpta ettikleri kitap ve yazmaları, asaletle, cömertçe elde etti. Bir çok defa, kendi kütüphanesi için elzem addettiği birkaç kitaba sahip olmak için bitevi kütüphaneler satın aldı. Hiç bir zaman bu ihtirasının elzem kıldığı muazzam fedakârlıklar karısında tereddüt etmedi, kaçınmadı. Eseri tamamlanmış gibi idi. Daha ileri gitmek, muhtemelen müşkül olurdu. Belki daha çok kitap toplanabilirdi,

ancak daha güzel ve daha nadir olanlarını bulmak imkânsızdı.

Bu katalogda gördüklerimiz, enfes yirmi kütüphanenin mahsulüdür. Bu kitapların her biri, kitap ve kitap sevenlerin tarihinde, az çok mühim bir yer işgal ederler.

Ciltlere gelince; Paşa her devre ve cilt sanatının geliştiği her memlekete müracaat etmiştir. Basma resimleri, tahta veya bakır üzerine hakkedilmiş ve basılmış bir yığın güzel kitap arasından seçmiştir. Bu da, üç buçuk asırdan beri matbaanın gözlerin zevkini ve ruhun hoşnutluğunu tatmin etmek için keşf edildiğini ispat eder.

Kütüphanesini kurarken, Ahmet Vefik Paşa onu etrafında yapılan ve yıkılan kütüphanelerden ayırd edecek vasıfları aradı. Bu kütüphaneye meyillerini, zevklerini, fikirlerini aksettirdi. Bu binayı inşa etmeden önce, kendine göre bir plan kurdu ve bu planı, dikkat ve ihtimam ile bitmek üzere olan eserin tamamlanmasına izin vermeyen ölümüne kadar takip etti.

Kütüphanenin katalogunda, bu büyük meraklı, bize hiç olmaz ise fevkalâde koleksiyonunun sadık tasvirini ve sürekli hatırasını bırakmış olacak. Bu koleksiyon, tümü ve teferruatı ile, devrimiz kitap severliğinin simasını ve karakterini aksettirir.

1893 de kitaplar kısım kısım satılıyor. Fakat her halde Garp dillerindekileri topluca bir ecnebî, her halde değeriyle alıyor deniliyor. Bunu satın almağa delâlet edeni bilmiyoruz.

1902 de bu sahayı ve kütüphane binasını ve belki bir kısım yazmalarını kitaplara meraklı Rıza Paşa isminde bir zât satın alıyor. Binayı daha süsleyip ve yazılar yazdırarak içinde senelerle «Rıza Paşa Kütüphanesi» diye anılan yeni bir kütüphane kuruyor.

Rıza Paşa Koleksiyonun tamamını mühim bir meblağa Maarif Nezareti satın alarak darülfünun Kütüphanesine veriyor. Bugün Üniversite kütüphanesinde Rıza Paşa Kitapları diye meşhurdur. Ve yazmaları Yazma Kataloğu içinde yer almıştır. Cümlesi kıymetli ve seçme eserlerdir. Fakat bunları elden geçiren şimdiki Müdür Nurettin Kalkandelen kitaplarında Ahmed Vefik Paşa Temellük imzalarına rastlamamıştır/ Biz de Rıza Paşa kısmındaki Yazmalarda, mahdud bir kısmında, göremedik.

Bu saha ve kütüphane binası 1927 de mahkemece satılıyor. Darülfünun Hukuk Fakültesi İktisad Müderrislerinden Zühdü Bey tarafından satın alınıyor, O da Prof. Osman Sakanın eşi olan kerimesine veriyor. Burası şimdi ellerindedir.

Kütüphane binasını iyi onartmışlar. Süsleri ve yazılarından bozulan yerleri düzelttirmişler. Titizlikle muhafaza ediyorlar. Bazan oturuyorlar ve iyi muhafaza şartıyla kiraya verdikleri de oluyor.

İşte bu tamirler sırasında altındaki mahzene girdiklerinde bazı metruk kâğıtlar üzerinde birtakım notlar bulduklarını ve bunların Ahmet Vefik Paşadan ziyade Rıza Paşa zamanına aid olduklarını tahmin ettiklerini söylüyorlar ki, Ahmet Vefik Paşaya aidiyeti üzerinde durarak bunları 1962 den beri Bankadaki kasalarında muhafaza ettiklerini de bana bildirmişlerdir. Bu yeni ve güzide sahiplerin bu kadirşinaslıkları takdire şerhettir.

Burasının tarihi ile ilgili bu kültürlü yeni sahipler bahis mevzuu edeceğim Kataloğu da titizlikle muhafaza ediyorlar.

Bu çok dikkat ve itina ile ve ilmî olarak hazırlanmış Kataloğun kabındaki izahat :

Catalogue

de la

Bibliothèque

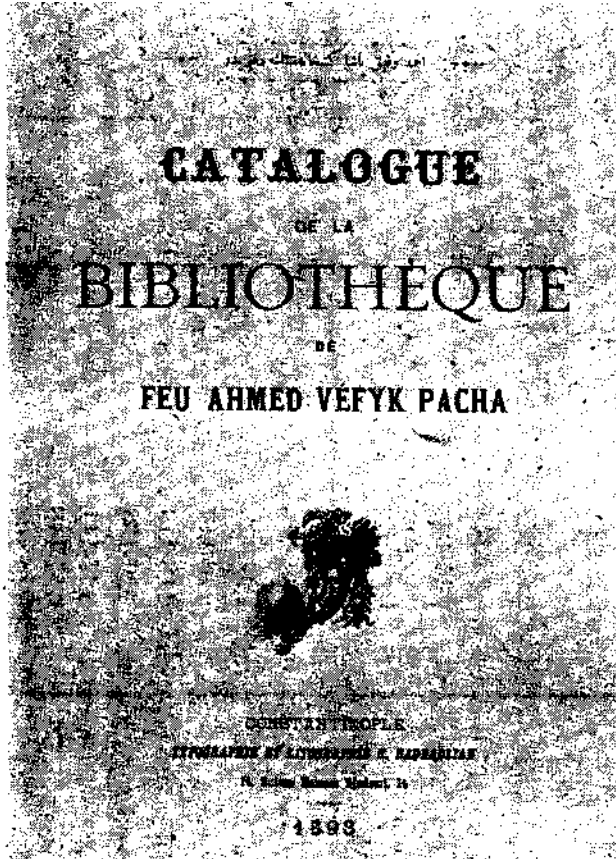
de

Feu Ahmed Vefik Pacha

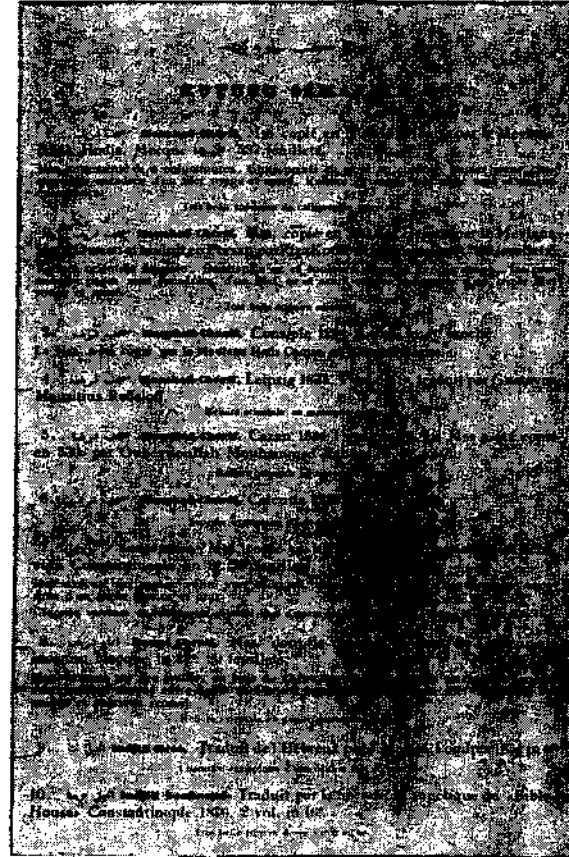
Constantinople

Typographic et Litographie K. Bagdadlian

14. Sultan Hamam. Djadedessi. 14 1893

Ahmed Vefik Paşa kitapları satış kataloğunun kapağı

Ahmed Vefik Paşa kitapları kataloğunun bir sayfası

Büyük bir sahife Fransızca, önsözü var.

Bir yerinde satışın müzayede ile 15 Temmuz 1893 de yapılabacağı yazılı. Ayrıca :

«Kütüphaneyi ziyaret ve sair bilgiler için Ahmed Vefik paşa ailesi ve Curateur de succession Hariciye Nezareti Umumi Kâtibî Münir Bey'e müracaat» deniyor.

Kitapların önce Türkçe isimleri ve sonra Fransızcaları sıralı.

Fihristte Kitapların tasnifi şu sıra iledir :

— Semavi Kitaplar (Mushaf lar	1—11
— Mukaddes kitaplar (İncil gibi)	12
— Tefsirler	13-24
— Hadis Kitapları	25-32
— Akaid Kitapları	33-45
— Fıkıh	46-52
— Fetvalar	53-56
— Kanunlar	57-59
— Mensur Edebiyat	63-93
— Manzum Edebiyat	94-115
— Felsefe Kitapları	116-117
— Tasavvuf Kitapları	118-119
-- Mantık ve Meânî	120-126
— Sarf ve Nahiv	127-141
— Lugat	142-148
— Riyazi ilimler	149-155
— Hikmet, Hey'et, Kimya ve Tıp	156-165

- Tarihler	186-191
- Coğrafya	192-196
- Seyahatler Kitapları	197
- Farsça kitaplar (Tefsirlerden başlayıp tarihlerde biter)	201-395
- Çağataycılar (Bunlar din ve tarih kitaplarıdır)	397-470

Türkçeler

- Din ve Fıkıh Kitapları	471-497
- Akaid	» 498-53.3
- Kanunlar	» 154-564
Manzum edebiyat	» 565-653
(Bütün Divanlar Var)	
Mensur Edebiyat	» 654-761
Tasavvuf	» 762-770
Mantık ve Meanî	» 771-774
Sarf ve Nahiv	» 775-783
Lugat	» 784-812
Riyazi İlimler	» 813-829
Hikmet, Heyet, Kimya, tıp	830-868
Tarihler	» 869-1004
Coğrafya	» 1005-1022
Muahedeler	1023-1035
Mütenevvi (Çeşitli) Kitaplar Salna- meler	1036-1124
Lavhalar, Güzel yazılı	1170-1200
Ayrıca Çeşitli Dil- lerde, Tercüme Ri- saleler ve Eserler	1201-1279

- İngilizceye Çevrilmiş Arapça, Farsça, Çağatayca ve Türkçe 1280-1328
- Lâtinceye çevrilmiş Arapça, Farsça, Çağatayca ve Türkçe 1329-1357
- Rumca, İtalyanca ve Almancaya Çevrilmiş 1358-1366
- Hind ve Çince, Caponi, Mançuri, Hinri Çinî, Enikazi, ve Borno (Afrika) muhtelif kitaplar 1367-1404
- Fransızca Kitaplar (En fazla) 1405-3012
- İngilizce » 3013-3684
- Latin, Rum, İtalyan, İspanyol, Alman, Rus ve Leh lisanlarından mürekkep kitaplar:» 3686-3851

Bu fihristte dikkatimizi çeken bazı kitapları da ayrıca işaret ettik :

- Kur'anı Kerim. Hicrî 1100 senesi, N 1 - Mevlanâ Hoca. Sihak hat-tiyle. Mekke'de yazılmış 537 sahife. Tezhibli. 4 Süslü sahifesi var. im 8-
- Mushafı Şerif. 930 tarihli. Hafız Osman Rıza Kulu Han Farsça tercümeli 400 sahifeli. 8 -
- Mushafı Şerif. Hafız Osman Hattiyile. sene 935 No. 3.(3)

(3) Meşhur Hafız Osman'ın değil.

- Mushafı Şerif. Laypzig'de 1877 de tercümesi basılmış. No. 4.
- Mushafı Şerif. Ubeydullah Mehmed Rahim 530 da yazılmış. Cazan 1634 No. 5.
- Amme Cüzü 1007 de İstanbullu Ahmed Çivici Hattiyile 50 Sahife 8 - No. 7
- Durubu Emsal. 1302, Londra tab'ı No. 91
- Kitabül Cüderi vel Hasba. Mehmed bin Zekerriya Razî. Beyrut Tab'ı 1872.
- Mebadii Teşrih. Kânî. Beyrut 1872 tab'ı
- Neşvetül Şümül fi Seferi İstanbul, sene 1267. Şahabeddin Mahmud Ahisi. Bağdat S.340 8- (4)
- Vezaifi Yeniçeriyan. Sene 1024. 150 varak. Muharriri Meçhul
- Osman Baba. Bektaşî Şiirleri. 180 varak.
- Durubu Emsali Osmanî. Ahmed Vefik Paşa. İstanbul 1268 senesi
- Hıfzı, İstanbul 1262 senesi
- Şinasi. İstanbul 1208 senesi
- Fitnat Hanım mecmuası. 32 sahife. H. 1242
- Kimyayı Tıbbî. Aziz Efendi 1285. İstanbul.

(4) Bu fihristteki satış numaralarını burada göstermedik. Yeni Kütüphanesinin kataloğu elimizde olmadığından çaresiz isimlerini yazmakla yetindik.

Vesiletül Tıp sene H. 1187. Abbas Vesim Efendi el yazması 280 f
Tarihi Tıp. Hüseyin Remzi 1304 İstanbul.
Müfredatı Tıp. Ahmed Bey 1288.
Nüzhətül Ebdân Tercümesi Mustafa Ebül Feyz. İstanbul¹ 1241. Matbu,
Tercemei Gayetül Etkan. Sene 1155 Salih Efendi. Mütercimi Ebül Feyz Mustafa. Yazma. 300 f
Tercümei Gayetül Etkan. Salih Efendi. İstanbul 1303. Litoğrafya Tab.
Müfredatı Feyziye. H. 1195. Mustafa bin Mehmed Fezzi. Ebubekir hattiyle. Yazma.
Taaddiyatı Ahlak. Dr. İbrahim Şevki. 1298 İstanbul.
Hazinei Füsün. Mustafa Hami Paşa 1281 İstanbul
Vakai Selimiye, 1222, Mustafa Necib 50 f Yazma
Tarihi Surnamei Hümayun. Vehbi Birinci Sultan Ahmed demiş.
Tarih. N. 990 500 f. Yazma. Selçukname. Yazma. 400 f. (5).
Müfredatı Tıp. Münir Efendi. 1306 İstanbul.
Hüsnü Hat Levhaları. 40 Hattatın isimleri yazılı.

(5) Müellif veya kopye eden. İşaret edilmemiştir.

— Hat ve Hattatan. Ebüzziya Tevfik Bey. İstanbul. 8 (6)
— Çay Risalesi. Mehmed İzzet Efendi 1295. İstanbul.
— Sahilhaneler Defteri. Yazma. Sene 1050 İstanbul.
— İstanbul Suları. Mehmed Halil. İstanbul 1271.
— Tekkeler Defteri 1259. İstanbul.
— Şehrengiz Bursa. Bursalı Sami
— Kitabüşşifa 1200 Kirzi Ayaz 248 f. Yazma.
— Netayicül Ezhar.
— Musikî No. 1135.
— İskenderiye Kütüphanesi Risalesi. 1282. İskenderiye.

Fihristini bu şekilde karıştırdırınca bize mündericatı itibarıyla bu kütüphanenin tam teşekkülü olduğu ve umumî kütüphanelerdekinin aynı olarak her ilim ve fen dalından kitapların bulunduğunu öğreniyoruz. İçlerinden seçerek yazdığım kitaplar benim ilgilendiklerimdir. Bunlar arasında yazma kitapları çok kıymetli telakki ediyoruz. Katalog numaralarını vermedim. Zira o hükümden kalkmıştır. Muvakkat satış numaraları ihtiva ediyordu. Fakat bunlar kimlere dağılmıştır, mühim bir kısmı toplu hâlde ne-

(6) Hat ve hattatı biz Acem Habib Efendinin toplamaları olarak biliyoruz. Ebüzziya Tevfik Beyin bu isimde bir eserini hatırlamıyoruz.

rede, bilinmiyor. Bazı ufak te- nerelerde ise Şarkiyat ve Tür-
fek rivayetler hala dolaşıyor. kiyat mevzularıyla ilgili alimler
Amma doğrulukları derecesi bunlardan faydalanacak ve za-
şübheli. Fuad Köprülü ele ge-
çirdiği fihristinde de birkaç man zaman neşriyatından çok
nadir kitabın yayınlarında sa- şeyler öğrenebileceğimizi ümid
dece ismini verebiliyor. Bunlar etmekteyim.